

Elżbieta Tkocz*

Wodzisław Śląski

DUCH ŚWIĘTY W KATECHEZIE MŁODZIEŻY PONADGIMNAZJALNEJ

Kiedy w dyskusjach czy publikacjach podejmuje się zagadnienie roli Ducha Świętego w katechezie młodzieży, automatycznie ten temat kojarzy się z katechezą gimnazjalną. Jest to bowiem czas przygotowywania młodego człowieka do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Niniejsze opracowanie jest próbą odpowiedzi na pytanie, jaką rolę Osoba Ducha Świętego zajmuje w katechezie młodzieży ponadgimnazjalnej. Z powyższego pytania wyłaniają się kolejne: jakiej katechezy odnośnie do treści potrzebują uczniowie, którzy przyjęli sakrament bierzmowania, aby mogli żyć w całej pełni darami Ducha Świętego oraz jakie prawdy o Duchu Świętym należy akcentować w przekazie katechetycznym, aby mogli oni najpierw pogłębiać związki łączące ich z Trójjedynym Bogiem, a w konsekwencji wypełniać misję, jaka wypływa z sakramentu bierzmowania.

Niniejsze opracowanie nie podejmuje się analizy całości treści programu katechezy ponadgimnazjalnej pod kątem zawartych w nim wątków pneumatologicznych. Jest jedynie refleksją nad dostrzeganą w praktyce katechetycznej potrzebą wspomagania młodych chrześcijan w pogłębionym odczytywaniu niezastąpionej

* **Elżbieta Tkocz**, dr nauk teologicznych w zakresie katechetyki – nauczyciel religii w Wodzisławiu Śl., członek Rady Duszpasterskiej Archidiecezji Katowickiej (od 2003 r.). Prowadzi zajęcia z katechetyki na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach (od 2004 r.). Autorka monografii *Chrześcijańska formacja młodzieży w świetle orędzi Jana Pawła II na Światowe Dni Młodzieży* (Katowice 2005) oraz artykułów naukowych, podejmujących problematykę katechezy młodzieży i wychowawczej myśli Jana Pawła II.

roli Ducha Świętego na tym kluczowym etapie ich życia, jakim jest trudny i burzliwy w swoim przebiegu czas dorastania.

DLACZEGO KATECHEZA O DUCHU ŚWIĘTYM?

Przesłanki wynikające z natury katechezy w zakresie jej celu i treści

Rozpoczynając poszukiwanie uzasadnienia dla potrzeby wskazywania na Osobę Ducha Świętego w katechezie ponadgimnazjalnej, słuszne wydaje się zwrócenie uwagi na naturę katechezy w zakresie jej celu i treści. W *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce*¹ czytamy, że: „nadrzędnym celem katechezy, któremu podporządkowane są wszystkie pozostałe, jest nie tylko spotkanie z Chrystusem, ale zjednoczenie, a nawet głęboka z Nim zażyłość” (nr 21). W chrystocentrycznie ukierunkowanej posłudze katechetycznej zarysowuje się jej trynitarny wymiar: „przez Chrystusa do Ojca w Duchu Świętym”². Chrystocentryczne ujmowanie celu implikuje więc prowadzenie katechizowanych do wiary w obecność i działanie, zarówno w Kościele, jak i w świecie, Ducha Świętego oraz potrzebę kształtowania u katechizowanych postawy otwarcia na Jego działanie. Dlatego w świetle dokumentów katechetycznych Kościoła przedmiotem katechezy jest tajemnica Boga i Jego dzieła, których Bóg dokonał, dokonuje i będzie dokonywał w celu zbawienia człowieka przez Jezusa mocą Ducha Świętego w Kościele (DOK 101)³.

W podręcznikach katechetycznych daje się jednak zauważyć, że tematów poświęconych ściśle Osobie Ducha Świętego jest stosunkowo niewiele. Można w tym dostrzec pewną analogię ze zjawiskiem obserwowanym w teologii, gdzie często bywa tak, że nie prowadzi się osobnych studiów nad Duchem Świętym, lecz w łączności z innymi ważnymi zagadnieniami, takimi jak: Trójca Przenajświętsza, Kościół, łaska i sakramenty⁴. Zdaniem Zbigniewa Marka, w literaturze katechetycznej wiele pisze się o teocentrycznym i chrystocentrycznym wymiarze treści katechezy. Wskazuje się w niej wprawdzie na konieczność przywoływania w katechezie Osoby Ducha Świętego, natomiast nie podejmuje się wysiłków wyjaśnienia specyficznej Jego roli w dziele zbawienia⁵. To swoiste „zaniedbanie”

¹ Wyd. przez Komisję Episkopatu Polski, 20 VI 2001.

² Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), 15 VIII 1997, nr 100.

³ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna instrukcja katechetyczna*, 11 IV 1971, nr 39; Jan Paweł II, Adhortacja *Catechesi tradendae*, 28 II 1980, nr 30.

⁴ Zob. G. O'Collins, E. Farrugia, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*, Kraków 2002, s. 244, 245.

⁵ Zob. Z. Marek, *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, Kraków 2007, s. 46.

odpowiada temu, co „św. Jan Damasceński nazywa kenotyczną cechą Ducha Świętego, który przychodzi anonimowo, żeby w nas umocnić obraz Syna Bożego”⁶. W tym kontekście można pokusić się o sparafrazowanie słów Gustawa Flauberta i powiedzieć, że w katechezie Duch Święty „podobnie jak autor w swoich dziełach jest wszędzie, a jeżeli idzie o szczegóły, nie ma Go nigdzie”⁷.

W katechezie nauka o Duchu Świętym raczej przenika jej treść, niż ogranicza się do jednego określonego działu czy etapu edukacji. Jest to zrozumiałe, gdyż wątki chrystologiczne i pneumatologiczne są w stosunku do siebie komplementarne, wzajemnie się uzupełniają i są sobie nawzajem potrzebne. Niemniej jednak, z punktu widzenia praktyki katechetycznej, nie należy lekceważyć niebezpieczeństwa zaistnienia wśród katechizowanych zjawiska ignorancji w zakresie znajomości Osoby Ducha Świętego, a w efekcie lekceważenia Jego niezastąpionej roli na drodze prowadzącej do dojrzałości w wierze. Intensyfikacja działań duszpastersko-katechetycznych ukierunkowanych na ukazanie roli Ducha Świętego i kształtowanie postaw otwarcia się na Jego Osobę następuje na etapie katechezy gimnazjalnej. Należy jednak pamiętać, że katecheza szczególnie w funkcji wtajemniczenia i wychowania ma charakter organiczny i systematyczny „nie sprowadza się do czegoś czysto okolicznościowego i okazjonalnego” (DOK 68). W posłudze duszpastersko-katechetycznej nie ma miejsca na praktykę swoistego zamykania rozdziałów. Nie wolno czuć się zwolnionym z odpowiedzialności za dalszą formację młodzieży, która przystąpiła do sakramentu bierzmowania, ukierunkowaną na pogłębianie u niej motywacji świadomej współpracy z osobą Ducha Świętego w życiowej pielgrzymce wiary. Przyjęcie sakramentu bierzmowania nie jest bowiem finiszem w procesie osiągania dojrzałości religijnej. W świadomości szesnastolatków nie zostało jeszcze w pełni ukształtowane pojęcie zarówno w zakresie wiedzy na temat Trzeciej Osoby Boskiej, jak i umiejętności dostrzegania uświęcającej mocy w każdej sferze i dziedzinie życia, w jego wymiarze osobistym i społecznym. Błędne jest oczekiwanie takiej dojrzałości od kandydatów do bierzmowania, „gdyż dopiero dzięki temu sakramentowi chrześcijanin ma możliwość stawania się dojrzałym”⁸. W materiałach dydaktycznych przeznaczonych do katechezy gimnazjalnej znajduje się jednostka katechetyczna opatrzona trafnym tytułem: *Bierzmowanie to nie happy end*⁹. Bierzmowanie jest bowiem raczej punktem wyjścia do dalszego pogłębionego odkrywania roli Ducha Świętego w codziennym umacnianiu na drodze do pełni życia chrześcijańskiego.

⁶ G. O’Collins, E. Farrugia, *Leksykon pojęć teologicznych...*, s. 245.

⁷ Tamże.

⁸ Z. Marek, *Podstawy i założenia...*, s. 134.

⁹ *Wypłyni na głębię*, red. T. Panuś, Kraków 2001, s. 199.

Przesłanki wynikające z wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań rozwojowych dorastających

W hierarchii celów katechezy wejście w osobową relację z Chrystusem nieustannie pogłębianą i ożywianą działaniem Ducha Świętego stoi na pierwszym miejscu. Jednak formacja, która dokonuje się podczas katechizacji, to proces o charakterze integralnym, obejmującym wszystkie sfery osobowości katechizowanego, w tym w oczywisty sposób sferę naturalną. Wychowanie przez katechezę ma wspomagać dorastającego w rozwoju, tak aby doprowadzić go do tego, by „był” w świecie w pełni swojego osobowego człowieczeństwa¹⁰. Stąd w *Podstawie programowej* zauważamy poszerzenie celu i zadań katechezy oraz zakresu jej treści o problemy charakterystyczne dla tego etapu życia człowieka, jakim jest dorastanie. Wśród zadań katechezy, jakie przewiduje *Podstawa programowa* dla katechezy ponadgimnazjalnej znajdujemy m.in. zadanie prowadzenia uczniów do odkrycia powołania i właściwego wyboru drogi życia, ukazania trudności związanych z podjęciem obowiązków dojrzałego członka społeczeństwa, uczenia krytycznego spojrzenia na bieżące wydarzenia, formowania prawego sumienia czy wprowadzenia w rozumienie modlitwy jako szansy odkrycia swej godności i powołania (zob. PPK 75, 76).

Wśród uwarunkowań rozwojowych, którym podlega dorastająca młodzież, a które wskazują na potrzebę permanentnej katechezy o Duchu Świętym, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na wewnętrzne przemiany rozwojowe. Ich znajomość pozwala bowiem stwierdzić, że katecheza o Duchu Świętym może okazać się szczególną pomocą w przeżywaniu przez dorastającego człowieka stanów emocjonalnych związanych ze zmianami natury psychofizycznej, jakie dokonują się w nim na tym etapie rozwoju. W tym miejscu należy sprecyzować, że edukacją ponadgimnazjalną objęta jest młodzież wkraczająca w drugą fazę okresu adolescencji. Następuje wtedy kształtowanie światopoglądu, pojawiają się pytania o cel i sens życia oraz poszukiwanie źródeł ludzkiego istnienia¹¹. Obraz świata ukształtowany w dzieciństwie zaczyna się rozpadać. Przed młodym człowiekiem staje wyzwanie zmuszające go do samookreślenia się społecznego, zawodowego, światopoglądowego etc. Rozbudowująca się świadomość, zwiększenie informacji o świecie i istniejących w nim układach może wywołać na przykład lęk przed dorosłością, odpowiedzialnością czy przyszłością. Lęk ten ujawnia się często w postaci zahamowań utrudniających podejmowanie czynnego udziału w życiu społeczności¹². Jednak dla większej części młodych każdego pokolenia rozwój

¹⁰ Por. J. Bagrowicz, *Katecheza jako wychowanie*, „Horyzonty Wiary” 7,3 (1996), s. 46.

¹¹ Zob. R. Łapińska, M. Żebrowska, *Wiek dorastania*, w: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, Warszawa 1982, s. 776.

¹² Por. I. Obuchowska, *Okres dorastania*, Warszawa 1983, s. 54.

świadomości społecznej staje się motywem działania¹³. Pojawia się próba odnalezienia własnej niepowtarzalności. Sprzyja temu rozumne spojrzenie na różnorodność ludzkiej egzystencji i na indywidualne zagubienie, które towarzyszy dorastaniu i może stać się u ludzi młodych początkiem samoanalizy¹⁴. Dorastający człowiek poszukuje wiedzy o sobie poprzez refleksję nad sobą. Szuka odpowiedzi na pytanie, „jaki jestem sam w sobie”. Jest to podstawowy problem tego wieku. Wtedy zaznacza się w rozwoju kryzys tożsamości. Określenie siebie stanowi podstawę dokonywania samodzielnych wyborów dotyczących np. dalszego kształcenia czy obieranego zawodu. W sferze życia religijnego zachodzą na tym etapie dwa procesy rozwoju dorastającego człowieka: następuje mianowicie interioryzacja wartości religijnych oraz ich selekcja i absolutyzacja. Dochodzi do przejścia od religijności zewnętrznej do własnej, autonomicznej¹⁵.

Konstituowanie i utrwalanie cech dorastającego człowieka we wszystkich sferach jego funkcjonowania dokonuje się zawsze w konkretnych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych, które obecnie nie stanowią łatwego kontekstu dla duchowej kondycji młodych chrześcijan. We współczesnych społeczeństwach pluralistycznych będzie coraz trudniej zapewnić młodzieży ciągłość życia religijnego. Słabnący przekaz wartości i powolny zanik obyczajów religijnych, tak żywych jeszcze przed laty, musi wpływać na zmianę mentalności religijnej. Nowe prądy myślowe, charakterystyczne dla przełomu epok, odgrywają coraz istotniejszą rolę w powstawaniu kryzysów religijności młodego pokolenia. Rodzice coraz częściej przestają towarzyszyć swoim dzieciom w tej sferze rozwoju ich osobowości. W sposób oczywisty nie sprzyja to rozwojowi życia duchowego i religijnego młodych ludzi. W warunkach społeczeństwa ponowoczesnego wiara przestaje być wartością dziedziczną. W perspektywie przyszłości będzie ona przede wszystkim wyrazem świadomej i osobistej decyzji, albo nie będzie jej wcale¹⁶.

W kontekście powyższych uwarunkowań, w katechezie ponadgimnazjalnej, kiedy dokonują się kluczowe przemiany w rozwoju osobowym i religijnym młodzieży, szczególnego znaczenia nabiera pomoc katechizowanym w coraz gruntowniejszym uświadamianiu sobie obecności Ducha Świętego i potrzeby otwierania się na Jego działanie. Duch Święty jest „wewnętrznym Nauczycielem”, który sprawia, że człowiek słyszy w swoim wnętrzu prawdy wiary i pełniej je rozumie. On przemienia uczniów w świadków Chrystusa i pozwala im mówić do Boga „Abba, Ojczy”. Bez Niego nie możemy wyznać wiary w Jezusa Chrystusa.

¹³ Zob. tamże, s. 14.

¹⁴ Zob. W. Prokopiuk, *Samokształcenie nauczycieli w kontekście humanistycznego paradygmatu rozwoju człowieka*, Białystok 1998, s. 29.

¹⁵ Zob. R. Murawski, *Rozwój religijny*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. tenże, Warszawa 1989, s. 76.

¹⁶ Na takie prognozy wskazują wyniki badań J. Bagrowicza i J. Mariańskiego.

On także jest źródłem wszystkich darów i charyzmatów, dzięki którym dorastający może dojrzeć w swoim człowieczeństwie. Jeśli do natury katechezy w zakresie jej celu należą działania ukierunkowane na doprowadzenie do osiągnięcia wiary dojrzałej i życia w komunii z Bogiem budowanej z Jezusem i w mocy Ducha Świętego, to należy pamiętać, że taką dojrzałość pojmuje się nie statycznie, ale dynamicznie, jako proces trwający przez całe życie. Stąd w pracy katechetycznej, ukierunkowanej na rozwój osobowy we wszystkich sferach życia katechizowanych, nie może być miejsca na działania doraźne czy akcyjne. Posługa katechetyczna ma charakter permanentny, ciągły, wymagający podejmowania systematycznych i ściśle ukierunkowanych działań. Jednak każdy z etapów edukacji wymaga zdynamizowania tych oddziaływań wychowawczych, które korespondują z możliwościami i potrzebami adresatów katechezy¹⁷. W kontekście wskazanych wyżej problemów natury wewnętrznej i zewnętrznej, z jakimi boryka się każdy uczeń szkoły ponadgimnazjalnej, wydaje się w pełni zasadne, aby w katechezie na tym kluczowym etapie życia katechizowanych zintensyfikować wysiłki zmierzające do wzbudzenia i umacniania motywacji, tak aby młody człowiek świadomie i ze szczególną żarliwością mógł powtarzać: „*Veni Sancte Spiritus!* Obmyj, co nieświęte! Oschłym wlej zachętę! Ulecz serca ranę. Nagnij, co jest harde! Rozgrzej serca twarde! Prowadź zabłąkanę!”

DUCH ŚWIĘTY W ŻYCIU DORASTAJĄCEGO, CZYLI PNEUMATOLOGICZNE WĄTKI W TREŚCI KATECHEZY PONADGIMNAZJALNEJ

Program nauki religii przewiduje, że katecheza w szkole ponadgimnazjalnej to katecheza świadectwa wiary składanego w Kościele, świecie i rodzinie. Katecheza ma pomóc młodemu chrześcijaninowi w wyznawaniu wiary Kościoła, w świadczeniu o nadziei chrześcijańskiej wobec świata, ma wreszcie przygotować go do odnalezienia drogi powołania i założenia rodziny – wspólnoty miłości. W ten sposób program nauczania wyraźnie koresponduje z problemami, jakimi żyje i z jakimi boryka się każde pokolenie dorastających. Problemy te stają się wręcz konieczną treścią katechezy, zakładając tym samym taki rodzaj przekazu treści, aby był on koherentny ze światem przeżyć młodzieży. W tym miejscu należy więc postawić pytanie, jakie prawdy dotyczące Osoby Ducha Świętego należy akcentować w przekazie katechetycznym, aby móc skutecznie wspierać uczniów w osiągnięciu ludzkiej i religijnej dojrzałości.

¹⁷ Zob. R. Murawski, *Jan Paweł II o katechezie naszych czasów*, cz. II, „Katecheta” 32,2 (1988), s. 50, 51.

„Nowa” jakość życia w Duchu Świętym

Dostrzeżenie i eksponowanie Osoby Ducha Świętego w katechezie ponadgimnazjalnej nie może dokonywać się w oderwaniu od ludzkich przeżyć i doświadczeń młodzieży. Wręcz przeciwnie, są one punktem wyjścia w procesie wspierania młodzieży w odkrywaniu, że działanie Ducha Świętego skierowane jest na umacniające i uzdrawiające towarzyszenie młodemu człowiekowi w odkrywaniu swojej tożsamości, godności i miejsca w otaczającym go świecie. Dlatego, nie lekceważąc świata, który otacza dorastającego i znajduje w nim samym swoje odbicie, należy budzić i rozwijać wewnętrzne przeświadczenie o tym, że ludzkie życie z inicjatywy Boga Ojca, mocą Ducha Świętego otrzymuje „nową” jakość. Tę nową jakość życia charakteryzuje wyjście poza sferę poznania intelektualnego i odkrycie oraz przyjęcie prawdy o sobie samym płynącej z wiary¹⁸. Niechrześcijańskie systemy wychowawcze, często bazujące na naturalizmie pedagogicznym, opierają swoje teorie przede wszystkim na wierze w naturalne predyspozycje człowieka. Wychodzą niejako od wnętrza człowieka, postrzeganego jedynie przez pryzmat jego naturalnych zdolności. Proponują metody wychowawcze ukierunkowane na wspomaganie wychowanka w jego samorealizacji, a tym samym skoncentrowane na rozwoju umiejętności naturalnych¹⁹. Nie przekreślając tej formy wsparcia w wychowaniu, należy podkreślić konieczność udzielenia dorastającemu pomocy w odkrywaniu życia w jego wymiarze duchowym. To zadanie jest dziś szczególnie ważne, zważywszy, że w żadnej kulturze dotąd młody człowiek nie doświadczył tak bardzo „bezdomności duchowej” i wynikającego z niej kryzysu tożsamości²⁰. „Młody człowiek zdeorientowanej i zagubionej epoki powinien udać się do Wieczernika i na nowo przeżyć Pięćdziesiątnicę, pozwalając Duchowi Świętemu nauczać siebie i poddając się ulegle i pokornie Jego przewodnictwu”²¹. Dlatego głównym zadaniem katechezy ukierunkowanej na młodzież jest mistagogia, to znaczy otwarcie katechizowanych na tajemnicę, jaką w rzeczy samej jest ich życie, poprzez dar wewnętrznego obcowania z Bogiem w Duchu Świętym. Przez Ducha Świętego, w komunii z Trójcą Świętą „rozszerza się niejako wewnętrzna przestrzeń życiowa człowieka wyniesiona do nadprzyrodzonego życia Bożego. Człowiek żyje w Bogu i z Boga: żyje według Ducha i dąży do tego, czego chce Duch”²².

Pokazywanie młodym ludziom innych obszarów ludzkiego istnienia nie jest z pewnością działaniem łatwym, ale koniecznym, aby mogli oni powoli dochodzić

¹⁸ Zob. Z. Marek, *Podstawy i założenia...*, s. 108.

¹⁹ W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 80, 81.

²⁰ Zob. W. Kubik, *Europejski Kongres Katechetyczny*, „Horyzonty Wiary” 17 (1993), s. 13.

²¹ Jan Paweł II, *Orędzie na XIII Światowe Dni Młodzieży 1998*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), 19,2 (1998), s. 4.

²² Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et Vivificantem*, 18 V 1986, nr 58.

do przekonania, że ich egzystencja nie ogranicza się jedynie do wymiaru empirycznego i do racjonalizmu. Dlatego w katechezie ponadgimnazjalnej szczególnej wartości nabiera ukazywanie Ducha Świętego jako konkretnej Osoby, która sprawia, że dzięki Niej wchodzimy w obszar doświadczeń transcendentnych, przekraczając świat empirycznych doznań i przeżyć. Chodzi o rozwijanie przekonania, że człowiek jest z jednej strony zależny od Boga, z drugiej zaś obdarowany łaską jedności z Ojcem i Synem, i Duchem Świętym²³.

Duch mocy

Prawdy o Duchu Świętym nie można ujmować i przekazywać w kategoriach rzeczowych, tj. wiedzy o Duchu Świętym, ale w kategoriach Jego osobowych związków z człowiekiem. W przekazie treści katechezy nie chodzi bowiem tylko o przekazywanie dogmatów z zakresu pneumatologii oraz wiedzy na temat, co Bóg Ojciec i Syn Boży przez Ducha Świętego uczynili dla ludzi, ale przede wszystkim o akcentowanie faktu, że człowiek doświadcza nieustannie Jego działania w sakramentach i w życiu Kościoła. Działanie Ducha Świętego ma zostać rozpoznane przez katechizowanych jako rzeczywistość, która nie tylko dotyka człowieka, lecz jest niezbędna do jego wzrostu w człowieczeństwie. Tym samym, z logicznego punktu widzenia, powinna ona stać się przedmiotem pragnień i poszukiwań. Moc Ducha Świętego to nie jest wymyślona idea czy bliżej nieokreślona energia. W konsekwencji katecheza ma wspomagać katechizowanych nie tylko w poznawaniu i przyjmowaniu zobowiązań wynikających z wyznawanej wiary w Boga Trójjedynego, ale akcentować to, że zesłanie Ducha Świętego, objawione w dniu Pięćdziesiątnicy, wciąż trwa, a w ludziach przejawiają się moce i owoce Ducha Świętego²⁴. W tym kontekście nadrzędne miejsce w katechezie pogłębiającej świadomość roli Ducha Świętego zajmują świadectwa wiary osób, które – otwierając się na Jego działanie – doświadczyły tej uświęcającej mocy. Przybliżają one tajemnicę Trzeciej Osoby Boskiej, która uświęca i prowadzi do zbawienia. Mogą to być postacie biblijne, święci lub ludzie żyjący współcześnie. Jako potwierdzenie skuteczności działania Ducha Świętego wskazane jest ukazywanie młodzieży przykładów życia „nowych ludzi”, których Duch Święty wzbudza w każdej epoce, a którzy żyją świętością, prawdą i sprawiedliwością. Poddając swoje życie wewnętrznemu inspiracji Ducha Świętego, stali się wystarczająco silni, aby dochować wierności wierze i nie ulec presji otoczenia.

Nie negując wagi kreatywności i wewnętrznych zasobów wychowanka, w przekazie treści katechezy istotne jest akcentowanie prawdy, że jedynie Duch Święty, który ożywia i oświeca chrześcijanina, jest źródłem obfitych darów duchowych. Jak

²³ Zob. Z. Marek, *Podstawy i założenia...*, s. 46.

²⁴ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 4 III 1979, nr 18.

mówi św. Paweł (por. Rz 7,14-23), w człowieku odkupionym staje się On mocą, dzięki której możliwe jest pokonanie potęgi grzechu. Pomaga pokonać „tyranię” ciała, która wyraża się w skłonności do zła i w szukaniu przyjemności zmysłowych (por. Rz 7,24). Dzięki mocy Ducha Świętego rozwija się w chrześcijaństwie nowa forma świętości, która obejmuje całe jego życie, nie niszcząc przymiotów naturalnych, lecz podnosząc je do nowego poziomu działania. „Człowiek zmysłowy” staje się „człowiekiem duchowym”, ożywionym przez Ducha Świętego. Pod wpływem Jego działania chrześcijanin jest w stanie przezwyciężyć skłonność do egoizmu i rozwijać zdolność do daru z siebie. Wskazywanie dorastającym na te owoce działania Ducha Świętego wydaje się godne szczególnego zaakcentowania. Dorastanie jest bowiem tym etapem w życiu człowieka, który charakteryzuje się ambiwalencją postaw i chwiejnością emocjonalną. U młodego człowieka pewność siebie przeplata się z nieśmiałością i poczuciem zagubienia w sobie, a skrajny egoizm idzie w parze z chęcią poświęcania się dla innych. Pojawiają się również nowe uczucia i pragnienia związane ze zmianami fizycznymi. Dotyczą one w dużej mierze sfery seksualnej, a w wymiarze psychicznym sfery ludzkiego erotyzmu²⁵. Stwarza to niebezpieczeństwo ulegania hedonizmowi i zmysłowości. Chrześcijanin, który otrzymał Ducha Świętego, wewnętrznego nauczyciela życia według Chrystusa, posiada w sobie źródło, które to życie oczyszcza, ożywia i umacnia.

Uświęcająca obecność Ducha Świętego w Kościele

W refleksji nad rolą Ducha Świętego w katechezie ponadgimnazjalnej szczególnego zaakcentowania wymaga jej wymiar eklezjalny. Adolescencja to bowiem ten etap w życiu człowieka, który charakteryzuje się kwestionowaniem autorytetów, co jest widoczne również w dziedzinie religijnej i wpływać może na osłabienie poczucia przynależności do wspólnoty Kościoła²⁶. Zjawisko to potwierdzają badania socjologiczne²⁷. Zdaniem Bogusława Milerskiego, 50,5 proc. młodych Polaków deklaruje, że w sprawach wiary nie jest im potrzebne pośrednictwo Kościoła²⁸. Wojciech Świątkiewicz mówi o zjawisku dezinstytucjonalizacji religii, wyrażającej się m.in. w niskim „poziomie akceptacji religijnej, moralnej i społecznej doktryny Kościoła”²⁹. Często towarzyszy temu przeniesienie życia religijnego poza struktury

²⁵ Zob. I. Obuchowska, *Okres dorastania...*, s. 27.

²⁶ Zob. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna*, Toruń 2000, s. 92 n.

²⁷ Wśród szczególnie liczących się prac dotyczących badań psychologiczno-pedagogicznych wymiarów przynależności młodzieży do Kościoła wymieniane są prace H. Łuczaka, K. Pawliny, R. Pomianowskiego oraz R. Murawskiego. Zob. J. Bagrowicz, *Edukacja...*, s. 41.

²⁸ B. Milerski, *Prywatyzacja religijności młodzieży polskiej. Raport z badań*, „Rocznik Teologiczny” (ChAT), 39 (1997), s. 47, 48.

²⁹ W. Świątkiewicz, *Rodzina jako wartość społeczna*, w: *W trosce o rodzinę*, red. tenże, Katowice 1994, s. 49.

Kościoła. Kościół jako budynek funkcjonuje w świadomości 37 proc. ankietowanych, jedynie 13 proc. przeżywa go osobiście i duchowo³⁰.

Aby katecheza miała szanse stać się owocna w wymiarze eklezjalnym, czyli aby wspierała w młodych ludziach rozwój świadomości istoty Kościoła i budziła w nich poczucie przynależności do tej wspólnoty, wydaje się niezbędne dostrzeżenie i eksponowanie wręcz Osoby Ducha Świętego i Jego roli w życiu Kościoła, który dzięki Niemu jest sakramentem zbawienia. W okresie dorastania obserwuje się tendencje do postrzegania Kościoła zawężonego do jego elementu zewnętrznego, ludzkiego, hierarchicznego. W katechetycznej refleksji nad naturą Kościoła szczególnie znaczenia nabiera fakt, że istotą Kościoła jest tajemnica zjednoczenia z Bogiem i człowiekiem. W nim dokonuje się tajemnica jednoczenia człowieka z Bogiem, a dzięki Duchowi Świętemu Kościół jest sakramentem zbawienia i dociera do świata. Akcentowanie tej prawdy jest niezbędne, aby młody człowiek odkrywał Kościół jako wspólnotę, która wykracza poza ujęcia instytucjonalne czy socjologiczne.

Przy wspomaganiu młodzieży w odkrywaniu w Kościele mocy działania Ducha Świętego szczególnie znaczenia nabiera akcentowanie prawdy, że aby Kościół mógł wypełniać swoje posłanie, Duch Święty „uposaża go w rozmaite dary hierarchiczne oraz charyzmatyczne i przy ich pomocy nim kieruje” (KKK 768). Z tych słów wynika, że charyzmaty, których pełnię licealista otrzymał podczas sakramentu bierzmowania, są łaskami Ducha Świętego, służącymi Kościołowi i zostały mu „udzielone w celu budowania Kościoła, dla dobra ludzi oraz ze względu na potrzeby świata” (KKK 799). Na swój udział w budowaniu Kościoła młodzi powinni patrzeć też przez pryzmat swojej specyficznej, a tym samym niepowtarzalnej, własnej osobowości. Każdy ma możliwość powiększenia bogactwa jego wspólnoty przede wszystkim przez to, kim jest, czyli przez swoje bogactwo osobowe. Młody człowiek powinien więc patrzeć na siebie jako na szczególny dar dla Kościoła³¹. W organicznej komunii, jaką stanowi Kościół, młodzi mają własne miejsce oraz zadanie i w takiej perspektywie powinni patrzeć na swoje indywidualne charyzmaty, którymi zostali obdarowani. Odnalezienie własnego miejsca w Kościele przez doświadczenie jedności w różnorodności charyzmatów sprzyja budzeniu odpowiedzialności za Kościół.

W parze z powyższymi działaniami w przekazie treści o działającym w Kościele Duchu Świętym musi iść wspomaganie katechizowanych w odkrywaniu Jego uświęcającego działania w liturgii, szczególnie w sakramentach. Jedną z zafałszowanych postaw wobec sakramentów jest swoistego rodzaju „spirytualizm”, wyrażający się w nieufnym odnoszeniu się do wartości praktyki sakra-

³⁰ Zob. R. Murawski, *Co katecheza daje młodzieży w wychowaniu do odpowiedzialności za Kościół*, „Katecheta” 19 (1975), s. 196.

³¹ Jan Paweł II, List apostolski *Parati semper*, w: *Jan Paweł II do młodych*, Kraków 2000, s. 29.

mentalnej. Sakramenty przy tego rodzaju postawie chrześcijanina widziane są jako coś, co powinno być przyjmowane nie ze względu na wewnętrzną potrzebę, lecz jedynie z obowiązku lub posłuszeństwa, z czym w oczywisty sposób wiąże się niechęć do fałszywie pojmowanego życia sakramentalnego. Tego rodzaju spirytualizm skłania do tego, aby nie oczekiwać od sakramentów pewności zbawczego, uświęcającego działania Chrystusa mocą Ducha Świętego, lecz jedynie poczucia pewności, że jest się w porządku w stosunku do Kościoła³².

W kontekście obserwowanego braku rozumienia istoty sakramentów, który uniemożliwia akceptację prawdy, że w nich wyraża się uświęcająca obecność Ducha Świętego, konieczne jest zintensyfikowanie działań, zmierzających do kształtowania w młodzieży świadomości sakramentalnej. Wyraża się ona w osobowym przeżywaniu udziału w czynnościach liturgicznych³³. Tylko wtedy Duch Święty, sprawca „cudownych dzieł Bożych”, którymi są sakramenty, staje się wychowawcą wiary (por. KKK 1091). W tym miejscu należy podkreślić niezastąpioną rolę katechezy parafialnej, która niestety najczęściej kończy się wraz z przyjęciem sakramentu bierzmowania. Tymczasem trzeba pamiętać, że wprowadzanie młodego człowieka w owocne życie sakramentalne nie jest tożsame z nauczaniem „o sakramentach”, lecz stanowi permanentny proces kształtowania postawy świadomego i czynnego w nich współuczestnictwa³⁴, co niemożliwe jest do zrealizowania w ramach katechezy szkolnej. Dlatego wspólnota parafialna powinna stanowić środowisko, w którym katechizowani mogą przeżywać to, co poznali.

Podstawową postawą liturgiczną, która bierze swój początek w Duchu Świętym, jest modlitwa. W formacji dorastającego człowieka, który z natury predysponowany jest do odkrywania swojego życia wewnętrznego, modlitwa nabiera szczególnej wartości. W „milczeniu modlitwy”, która jest wsłuchiowaniem się w Jezusa, młody człowiek może usłyszeć odpowiedzi na nurtujące go pytania. Solidne i regularne życie modlitwne pozostaje zasadą i fundamentem całej budowli, jaką jest życie chrześcijańskie, oraz pokarmem życia wewnętrznego. Tymczasem praktyka duszpastersko-katechetyczna wykazuje, że niestety młodzi ludzie mają poważne problemy z modlitwą osobistą. Podejmując ten tak ważny wątek w przekazie treści podczas katechezy, niezbędne wydaje się wskazanie na Ducha Świętego, który *przychodzi z pomocą naszej słabości. Gdy bowiem nie umiemy się modlić tak, jak trzeba, sam Duch przyczynia się za nami w błaganiach, których nie można*

³² Zob. F. Greniuk, *Sakramenty źródłem zobowiązań moralnych*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 34,3 (1987), s. 12, 13.

³³ R. Murawski mówi o konieczności wprowadzenia na nowo katechumenatu do współczesnego duszpasterstwa. Wskazuje przy tym na potrzebę objęcia nim młodego pokolenia chrześcijan. Główne zadanie tzw. wtórnego katechumenatu to nie tylko przygotowanie ochrzczonych do przyjęcia pozostałych sakramentów, lecz także „stopniowe zdobywanie dojrzałości w chrześcijańskiej wierze”. Tenże, *Katechumenat XX wieku*, „Communio” 3,1 (1983), s. 29 i 44.

³⁴ Zob. W. Kubik, *Europejski Kongres...*, s. 131.

wyrazić słowami (Rz 8,26). „Duch Święty, Sprawca dzieł Bożych, jest Nauczycielem modlitwy” (KKK 741).

* * *

Czas katechizacji ponadgimnazjalnej to okres dochodzenia do autentycznej religijności. W szeroko rozumianym wychowaniu do wiary dojrzałej zawierają się szczegółowe aspekty tego wychowania, które obejmują m.in. wychowanie do udziału w sakramentach, do modlitwy, do życia w Kościele i do odpowiedzialności za świat. Wszystkie z powyżej wymienionych zadań katechezy towarzyszą procesowi katechetycznemu – w mniejszym lub większym stopniu – na wcześniejszych etapach edukacji. Zgodnie z zasadami dydaktycznymi, zadania te są na poszczególnych etapach katechezy realizowane w różnych aspektach, odpowiadających potrzebom katechizowanych i ich zdolnościom percepcyjnym. Do zasadniczych zadań katechezy ponadgimnazjalnej należy nabywanie przez dorastających umiejętności dawania świadectwa wiary. W świetle dokumentów Kościoła, ta umiejętność postrzegana jest w kategoriach obowiązku. Przez sakrament bierzmowania ochrzczeni nie tylko jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem i otrzymują szczególną moc Ducha Świętego, lecz „w ten sposób jeszcze bardziej są zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do jej obrony” (KK 11). Tak ukierunkowany proces rozwoju religijnego młodych chrześcijan nieustannie wspomaga ich w pogłębionym odczytywaniu niezastąpionej roli Ducha Świętego na każdym etapie życia, tak aby mógł On stać się dla dorastających niezastąpionym oparciem dla ich egzystencji zarówno w wymiarze osobowym, jak i społecznym. Tylko wtedy młody człowiek potrafi dawać świadectwo wiary i aktywnie angażować się w kształtowanie świata na gruncie Ewangelii.

Katecheza, której adresatami są ludzie w wieku dorastania, nie należy niestety do najłatwiejszych posług w Kościele. W tym kontekście szczególnie cenna wydaje się świadomość, że jest ona przede wszystkim dziełem Ducha Świętego, którego katecheci są jedynie narzędziami. Przekazując prawdy wiary i ucząc żyć według Ducha, rodzice, uczący i wychowawcy powinni sami nieustannie wzywać Ducha Świętego, obcować z Nim na modlitwie i otwierać się na Jego natchnienia.

HOLY SPIRIT IN THE CATECHESIS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Summary

From the point of view of catechising practice since there is the danger of the students' ignorance of knowledge about the Holy Spirit, His irreplaceable role in leading to a mature faith cannot be neglected. The present study is an attempt to answer the question of what is the role of the Holy Spirit in catechising of secondary school students.

Premises, resulting from catechising's nature and development conditioning, by which the youth is influenced, indicate the need of permanent catechising about the Holy Spirit

as He can be a special help to youth experiencing various emotional states connected with changes of a psycho-physical nature, which affect them at this stage of development.

To basic tasks of of young people during their secondary school catechising include the acquisition of the ability of giving testimony to the faith. Essential in fulfilling this aim is teaching the truth about the Holy Spirit, not only in factual matters like knowledge about the Holy Spirit, but especially in matters connected with His personal relations with people. Young Christians will be able to give testimony to the faith only if they accept the Holy Spirit as irreplaceable support to human existence both in social and personal dimensions.

Słowa kluczowe: bierzmowanie, Duch Święty, katecheza młodzieży ponadgimnazjalnej, program katechezy, wychowanie w wierze, zadania katechezy

Keywords: catechesis of secondary school students, Confirmation, curriculum of catechesis, Holy Spirit, tasks of catechesis, upbringing in faith